

Seleucia

Sayı X - 2020

Olba Kazısı Serisi

Seleucia X

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia yayınına devretmiş sayılır. Seleucia kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı IV - 2014'den itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret Yegül
Murat Özyıldırım (Baş Editör)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Ceren Ünal
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Merih Ereğ
Doç. Dr. Deniz Kaplan
Doç. Dr. Fikret Özbay
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Dr. Öğr. Üyesi Safiye Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Figen Çevirici Coşkun
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Öğr. Üyesi Muammer Ulutürk
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Yegün
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi
Sayı: 10

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarımı

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67
Sertifika no: 20193
www.bilginkultursanat.com
e-mail: bilginkultursanat@gmail.com

Baskı

Parkur Form Ofset Matbaacılık
Merkez San. Sit. 1341. Cad. No: 45
İvedik OSB, Yenimahalle - Ankara
Sertifika No: 42235

Dağıtım

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67

Seleucia | Sayı 10 | Mayıs 2020

Artemis Tapınağı ve Altın Sardes'in Kraliçeleri
Queenly Gifts to Golden Sardis and the Temple of Artemis

Fikret K. Yegül
9

İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Kilya Figürini
A Group of Kilia Figurines from the Archaeological Museum of İzmir

Barış Gür - Ayşe Füzüzan Caman
35

Silifke Müzesi Örnekleri Bağlamında Roma Dünyasında Cam Çubukların İşlevleri Konusunda Görüş ve Öneriler
Suggestions and Views About The Functions of Glass Rods in The Light of Two Examples from The Museum of Silifke

Emel Erten
57

Niğde, Ulukışla'da Lulua (Lülüve) Kalesi
The Lulua (Lülüve) Castle in Ulukışla, Niğde

Lale Yılmaz - Halil Sözlü
75

Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Kandilleri
Terracotta Oil Lamps from Kurul Fortress

Leyla Yorulmaz
97

Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Urartu Mühürü
A Group of Urartian Seals from the Elazığ Museum

Pınar Pınarcık - Bilcan Gökce
127

Phokaia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Mezarları ile

Ölü Gömme Gelenekleri
Burial Customs and Tombs in Hellenistic and Roman Period Tombs of Phocaea

Sabri Arıcı
155

Mersin Müzesi'nden Hellenistik Dönem'e Ait Bir Mezar Steli

A Hellenistic Grave Stele from Mersin Museum

Ulus Tepebaş - Handegül Canlı

185
Olba'dan Roma Erken İmparatorluk Dönemi Üfleme Cam Buluntuları
Early Roman Imperial Blown-Glass Finds from Olba

Emel Erten - Emine Akkuş Koçak
203

Pontos Bölgesi Basamaklı Tünellerinin Köken ve İşlevleri Üzerine Bazı Öneriler
Some Suggestions on Origins and Functions of the Stepped Tunnels in Pontos Region

S. Yücel Şenyurt - Ahmet Emirhan Bulut
227

Bingöl Şerevdirin Yaylası'nın Kaya Üstü Resimleri ve Kaya Altı Yerleşiminin Değerlendirilmesi
The Evaluation of On-Rock Pictures and Under-Rock Settings of Bingöl Şerevdirin Plateau

Sırrı Tiryaki
251

Anemurium Nekropol Kilisesi Heraclius Defnesi
A Heraclius Hoard in Anemurium Necropolis Church

Kasım Oyarçin - Mehmet Tekocak
269

Kurul Kalesi Kazılarında Ele Geçen Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâseler
The Moldmade Relief Bowls found in Kurul Fortress

S. Yücel Şenyurt - Leyla Yorulmaz
297

Miletos'tan (Ionia) Koç Başı Saplı Bir Patera
A Terracotta Handled Paterra with Ram Head from Miletus (Ionia)

Reyhan Şahin
329

Tarsus Müzesi'nden İki Triglif-Metop Frizi
Two Tryglyph-Metope Friezes from the Tarsus Museum

Gamze Evgen
355

Olba Manastırı Kazıları Üzerine Değerlendirmeler
Some Observations on the Excavations in the Monastery of Olba

Murat Özyıldırım
375

Kitap Tanıtımı
Book Review

Roman Architecture and Urbanism - From the Origins to Late Antiquity

Emel Erten
389

Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir Kemik Objeleri

Halil Özkan
395

PRAEFATIO

Seleucia Dergisi'nin 2020 yılı sayısını sizlere sunarken bunun dergimizin onuncu sayısı olduğunu da hatırlatmaktan mutluluk duymaktayız. Kısıtlı mali olanaklarımıza karşın, meslektaşlarımızın çalışmalarıyla bize verdikleri destek sayesinde aralıksız on yıl boyunca Seleucia'yı size ulaştırabildiğimiz için gururluyuz. Dileğimiz, Seleucia'nın yayın hayatını gelecekte de sürdürebilmesi ve eski çağ kültürleri ve uygarlıkları ile ilgili olarak yapılan çalışmaların değerlendirmelerini, sonuçlarını nice yıllar boyunca sizlere sunmaya devam etmesidir. Bizi bugünlere taşıyan gelmiş geçmiş tüm sayıların yazarlarının, hakemlerinin, bilim kurulu üyelerinin ve yayıncılarının verdikleri emek için şükranlarımızı sunuyor; bizi her aşamada yüreklendiren okuyucularımızın da Seleucia'nın bugünlere ulaşmasındaki katkılarını unutmuyoruz.

Bu sayımızda her biri değerli meslektaşlarımız tarafından kaleme alınan on altı ayrı makaleye yer vermekteyiz. Bunlar, seramikten, cama; mimarlık ve plastikten, numizmatik ve gliptiğe Anadolu coğrafyasının sunduğu verilerin incelendiği çalışmalardır.

Seleucia bir yandan onuncu sayısı yayınlamakta olmasının mutluluğunu yaşamaktayken; diğer yandan da editörlerimiz Prof. Dr. Fikret Yegül ve Prof. Dr. Diane Favro'nun kazandıkları büyük başarıyı da sizlere duyurmak isteriz. Onların Roman Architecture and Urbanism - From the Origins to Late Antiquity başlıklı kitapları, ABD'de Amerikan Yayıncılar Birliği (AAP) tarafından verilen ve yıl içinde yayınlanan 700-800 kitabın yarıştığı PROSE Excellence büyük ödülünü 2020 yılında kazanan beş yapıttan biri seçildi; aynı zamanda kendi kategorisinde de birinci oldu. Söz konusu kitapla ilgili tanıtım yazısını Seleucia'nın bu sayısında bulabilirsiniz. Editörlerimizi hem böylesine değerli bir yapıtı bilim dünyasına kazandırdıkları için, hem de kazandıkları seçkin ödül nedeniyle candan kutluyor ve başarılarının devamını diliyoruz.

Seleucia'nın onuncu sayısını sizlere sunarken, bu sayıda çalışmalarını bizimle paylaşmayı tercih ettikleri için öncelikle yazarlarımıza teşekkür ederiz. Dergimize sunulan çalışmaları titizlikle inceleyen; sahip oldukları birikimi kıymetli önerileriyle paylaşan hakemlerimizin katkısı bizim için unutulmazdır. Son olarak da bu sayının yayına hazırlanmasında emeği geçen grafiker İsmet Filizfidanoğlu'na ve Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları sahipleri Şükrü Devrez ve Engin Devrez'e şükranlarımızı sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım

PREFACE

While presenting the 2020 issue of *Seleucia*, we are happy to announce the tenth anniversary of our journal. While presenting the 2020 issue of *Seleucia*, we are happy to announce the tenth anniversary of our journal. Despite financial limitations, we are proud to have published ten issues, one each year, without any interruptions, a feat made possible with the invaluable support of our colleagues. We wish that *Seleucia* will endure and continue to publish issues containing valuable works on ancient cultures and civilizations for years to come. We would like to express our gratitude to all the contributors, referees, scientific committee members, and publishers of past and present issues, as well as to our readers for their continuous support and encouragement.

In this issue there are sixteen articles documenting and evaluating pottery and glass material, sculpture, numismatics, glyptics, and epigraphic evidence from archaeological sites in Anatolia.

In addition to the appearance of *Seleucia*'s tenth issue, we would like to announce that the book *Roman Architecture and Urbanism - From the Origins to Late Antiquity* by our editors Prof. Dr. Fikret Yegül and Prof. Dr. Diane Favro received the Prose Excellence Award from the Association of American Publishers (AAP) as the top reference book of 2020, chosen from among over 800 publications. You will find a review of the book within this issue of *Seleucia*. We would like to congratulate our editors for their success and thank them for presenting such a valuable account on Roman architecture and urbanism, including notably a lengthy chapter on the architecture of Asia Minor.

Finally, we wish to express our gratitude for our contributors and meticulous referees who worked hard for this issue as well as to graphic designer İsmet Filizfidanoğlu and our publishers Şükrü Devrez and Engin Devrez of Bilgin Culture and Art Publications.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto baş harfleri büyük harf, metin ve kaynakça 10 punto, dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Sayfa sayısı, kaynakça dâhil en çok on sayfa olmalıdır. Müze, kazı, yüzey araştırması malzemelerinin yayın izinleri, makale ile birlikte yollanmalıdır. Kitap tanıtımları, üç sayfayı geçmemelidir. Çalışmada ara başlık varsa bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında, 9 punto, iki yüz sözcüğü geçmemelidir. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir. Doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşturulan makaleler, yayına kabul edilmemektedir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır. Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Levha sayısı her makalede 10 adet ile kısıtlıdır.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. Seleucia features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. The number of pages of each article should not be longer than ten pages, including the bibliography. If the study is on some material/materials from a museum or an excavation, the permission for publication should be submitted together with the article. The book reviews should not be longer than three pages. If there are sub-titles, the headings should be written bold with small letters. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the heading of the article, should be size of 9 points and minimum count of words should be 200. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”. The articles produced out of master’s theses or doctoral dissertations will not be accepted for publication.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows: Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given. The number of figures for each article is limited to 10.

Olba'dan Roma Erken İmparatorluk Dönemi Üfleme Cam Buluntuları

Emel Erten* - Emine Akkuş Koçak**

Öz

Olba araştırma ve kazıları şimdiye dek çeşitli yayınlarla bilim dünyasına duyurulan ve değerlendirmeleri yapılan eskiçağ cam buluntuları vermektedir. Bu malzeme üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, Roma camcılığında kullanılan farklı biçimlendirme ve süsleme tekniklerinin uygulandığı örneklerden oluşan geniş bir seçkinin Olba buluntuları için söz konusu olduğu belirlenmektedir.

Hellenistik Dönem sonları ile Roma İmparatorluk Dönemi başlarında cam teknolojisinde önemli bir buluş yapılır. Bu, üfleme tekniğinin geliştirilmesidir. İlk denemeleri Kudüs'te tespit edilen cam üfleme hızla yayılarak, MS 1. yüzyıla gelindiğinde Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı topraklarında geniş uygulama alanı bulur. Bu çalışmada Olba kazılarında Roma Erken İmparatorluk Dönemi üfleme cam buluntuları ele alınmakta; çoğunluğu oluşturan "serbest üfleme" tekniğindeki örneklerin yanında "kalıba üfleme" tekniğiyle üretilen vazolara ait buluntular da değerlendirilmektedir. Olba kazılarında bulunan Erken İmparatorluk Dönemi serbest üfleme cam örnekleri unguentarium, bardak, "zarte rippenschale" (yüzgeçli kâse), yakalı ağızlı küresel şişelerden oluşmaktadır. Kalıba üfleme tekniğinde yivli kâse, prizmal (kare) şişe örneklerinin Olba'da varlıkları tespit edilmiş bulunmaktadır. Ayrıca, küçük parçalar halinde buldukları için ait oldukları vazolar konusunda öngöründe bulunmanın mümkün olmadığı; ancak kalıba üfleme dekorasyona sahip camlar da Olba kazılarında ele geçmektedir.

* Prof. Dr. Emel Erten, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Emniyet Mahallesi, Abant 1 cad., Yenimahalle/Ankara, TÜRKİYE. E-posta: emel.erten@hbv.edu.tr orcid no: 0000-0002-3295-3610.

** Arş. Gör. Emine Akkuş Koçak, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Emniyet Mahallesi, Abant 1 cad., Yenimahalle/Ankara, TÜRKİYE. E-posta: emine.akkus1982@gmail.com orcid no: 0000-0001-7365-0029

Olba kazıları sırasında tespit edilen camların buluntu yeri, üretim tekniği ve tipolojik açıdan değerlendirilmeleriyle hem cam çalışmalarına bir katkı sağlanması, hem de Olba'nın Roma Erken İmparatorluk Dönemi'ndeki yaşantısı ve ilişkileri ile ilgili sonuçlara ulaşılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Olba, Roma Camcılığı, Serbest ve Kalıba Üfleme, Zarte Rippenschalen, Bardaklar.

Early Roman Imperial Blown-Glass Finds from Olba

Abstract

Surveys and excavations at Olba in Mersin Silifke Örenköy produced a considerable amount of glass material that have been previously evaluated and published. A survey of glass finds from Olba revealed a variety of production and decoration techniques that were current in the Early Roman Imperial Period.

The major invention in glass technology, development of glass-blowing, took place during the Late Hellenistic – Early Roman Period. After the earliest practices in Jerusalem, glass-blowing soon spread throughout the Roman Empire in the 1st century AD, both in the Eastern and Western provinces. This study aims to explore the Early Roman Imperial glass finds from Olba, consisting of free-blown and mould-blown glass vessel fragments. While unguentaria, beakers, zarte rippenschalen, globular flasks with collar-rims are among the free-blown glass vessels discovered at the site; fragments belonging to the ribbed-bowls, prismatic (square) jugs were the mould-blown glass finds from Olba. In addition to these, some vessel fragments with mould-blown decorations (usually with unidentified shapes due to their small dimensions) are among the finds from Olba excavations.

This study evaluates the Early Roman Imperial free-blown and mould-blown glass vessels from Olba within the scope of findspots, production techniques and typologies and aims to reach conclusions both for Roman glass in general and Olba in particular.

Keywords: Olba, Roman Glass, Free-Blowing and Mould-Blowing, Zarte Rippenschalen, Beakers.

Giriş

Mersin Silifke Olba kazılarında elde edilen cam malzeme ile ilgili olarak yapılan arkeolojik değerlendirmeleri içeren yayınlar, kentte cam kullanımının en erkeni Hellenistik Dönem'e dayanan örneklerini¹, Roma İmparatorluk Dönemi² ve Geç Antik Dönem³ ile devam eden sürekliliğini ortaya koymaktadır. Olba'daki yüzey araştırmaları ve kazılar sonrasında ele geçen camlar, özellikle de Roma İmparatorluk Dönemi içinde uygulama alanı bulan, başlıca üretim tekniklerinin ve süsleme biçimlerinin örneklerinden oluşan oldukça geniş bir seçkiyi sunmaktadır.

Bu çalışmada Olba'da saptanan "serbest üfleme" ve "kalıba üfleme" cam buluntulardan yola çıkılarak, değerlendirmeler yapılacaktır. Olba'da saptanan bu verileri duyurmanın yanısıra, Roma İmparatorluk Dönemi içinde, "Romalılaşma" sürecinde Olba'nın sosyal, kültürel yaşamı, yakın ve uzak bölgelerle olan olası bağlantıları ile ilgili yorum ve değerlendirmelere yer verilecektir.

Roma Camcılığında Serbest Üfleme ve Kalıba Üfleme Teknikleri

Hellenistik Dönem'de geniş dağılıma sahip olan kalıba bastırma tekniğinde üretilen cam kâseler henüz varlıklarını ve yaygın kullanımlarını korumaktayken; icat edilmesi⁴ ile en erken denemeleri Filistin'de gerçekleşen "cam üfleme tekniği" nin ürünleri hızla Akdeniz dünyasına yayılır.

Üfleme tekniği, camcılık tarihinin en önemli buluşlarından biridir ve camın günlük yaşamda çok daha yaygın olarak kullanılmasını, ucuzlamasını sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Cam vazolarda seri üretime, form ve boyut çeşitliliğine, farklı birçok süsleme uygulamasına olanak veren bu teknik, kısa sürede bağımsız bir girişimcilik kolu olarak Roma dünyasında yerini alacaktır⁵.

Cam çalışmalarında "serbest üfleme" ve "kalıba üfleme" olarak sınıflandırılan üfleme tekniklerinin icadı ve erken gelişimi Roma

1 Erten-Akkuş Koçak 2019 a, 43-63; Erten 2019 a, 331-344.

2 Erten 2013, 111-113,120, lev.16-17; Erten 2015, 11-30

3 Erten - Akkuş Koçak 2017, 89-112; Erten - Akkuş Koçak 2018, 139-164; Erten - Akkuş Koçak 2019 b, 345-362.

4 Üfleme tekniğinin icadı ve ilk uygulamaları konusunda bkz. Israeli 1991, 46-55.

5 Roma cam üflemeceiliğinin sosyal bağlamda ayrıntılı bir değerlendirmesi konusunda bkz. Stern 1999, 441-484.

İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcıyla yaklaşık olarak eş-zamanlı olarak kaydedilecek; böylece, eski dünyada Roma İmparatorluk Dönemi ile başlayan etkileyici süreç, camcılık için de geçerli olacaktır.

Serbest üfleme tekniğindeki temel prensip, bir çubuk aracılığıyla cam henüz sıcakken üflenen havanın camı biçimlendirmesine, hava ile şişirilen cama istenilen biçimin verilmesine dayanmaktadır. Cam ustası, eriyik camı potadan üfleme çubuğuna aldıktan sonra, düz bir yüzey üzerinde ileri-geri hareketle kabaca biçimlendirmekte; sonra da üfleme işlemini gerçekleştirmektedir. Böylece temel biçimlendirmesi yapılan cam vazoya kulp, kaide, vb. kısımları veya dekorasyonu daha sonra applike edilmektedir.

Üfleme tekniğiyle yapılmış en erken camlar ve bu teknik konusundaki erken arkeolojik veriler Filistin'den gelmektedir. Lut Gölü kıyısındaki Ayn Gedi kaya mezarlarında ele geçen üfleme cam şişenin bu yerleşim merkezinin MÖ 37'de başka bir yere taşınmasından yola çıkılarak, bu tarihten daha geç olmasına imkân bulunmadığı belirtilmektedir⁶. Bu buluntunun nerede üretildiği bilinmemekle birlikte; daha sonra, Kudüs'ün Yahudi kesiminde 1971 yılında yapılan kazılarda bulunan bir cam işliğine ait üretim atıkları erken cam üfleme teknolojisi konusunda önemli veriler sağlar⁷. Böylece, Filistin'de MÖ 1. yüzyılın birinci yarısı içinde üfleme cam üreten bir atölyenin varlığı somut arkeolojik kanıtlarla belirlenmiş olur. Plinius'un (NH 36,193) verdiği bilgiye göre de cam üfleme ciligi (flatu figurare = nefesle biçimlendirme) önceleri Sidon'a (Sayda – Lübnan) özgüdür.

Böylece başlangıçta Roma'nın Doğu topraklarında geliştirilen cam üfleme teknikleri hızla Batı'ya doğru da yayılım gösterir. O sırada gücünün ve zenginliğinin doruğundaki İtalya, başkent Roma, Campania ve Adriyatik'in Kuzey sahili de dâhil olmak üzere Doğulu cam üfleme cilerini kendine çeker⁸. Öyle ki, İmparatorluk Dönemi'nin erken evresinde Batı'da üretilen cam üfleme cilisinin kusursuz düzeye İtalya'da ulaştığı, Batı üretimi camların nitelik (form çeşitliliği, süslemeler, işlevsellik) bakımından Doğu Akdeniz örneklerinden çok daha ileride olduğu öne sürülmektedir⁹.

6 Avigad 1962, 183; Mazar-Dunayevsky 1964, 128.

7 Avigad 1972, 193-200; Israeli 1991, 46-55.

8 Stern 1999, 443.

9 Stern 1999, 443.

İcat edilişinin ardından sağladığı seri üretim imkânları ile hızla yayılan serbest üfleme tekniğinin bir diğer versiyonu da “kalıba üfleme tekniği” dir. Bu üretim tekniğinin serbest üflemenin ardından MS 1. birinci yüzyılda geliştirilmiş olduğu genellikle kabul edilmekle birlikte, bu konuda farklı öneriler de bulunmaktadır¹⁰. Kalıba üfleme tekniğinin camın anayurdu sayılan Doğu Akdeniz, Suriye-Filistin’de ilk kez geliştirildiği; Batı Roma’da saptanan en erken kalıba üfleme vazoların Doğu’dan ithal edilen ürünler oldukları söylenmektedir¹¹. Bu tekniğin cam vazoya form verilirken, aynı zamanda süslemelerinin de oluşturulmasına olanak veren niteliği, kısa sürede geniş uygulama alanı bulmasını ve Roma camcılığında yüzyıllar boyunca kullanılmasını sağlar.

Kalıba üfleme vazolar üzerinde bitkisel, figürlü ya da geometrik kabartmalı süslemelerin yanısıra, yazıtların yer alması, onları yapan ustalarla ilgili bilgi sahibi olmayı da sağlamaktadır. Bu kapsamda en iyi tanınan sanatçı, Sidon’da yetiştiği ve çalıştığı düşünülen Ennion’dur¹².

Olba'dan Üfleme Cam Buluntular

Cam üfleme tekniğinin en erken uygulamalarının geçerli olduğu Erken İmparatorluk Dönemi içinde, Olba’nın bu yeni tekniğin hem serbest üfleme hem de kalıba üfleme yapıtlarıyla tanıştığı arkeolojik verilerle kanıtlanmaktadır. Olba akropolisinin kayalık eteklerindeki nekropolis ve ölü kült alanlarında yapılan kazılarda ele geçen cam buluntular ait oldukları kontekt uyarınca sağlıklı olarak tarihlenebilmekte ve kentte kullanımda olan Erken İmparatorluk Dönemi cam formları konusunda bilgi vermektedir. Ayrıca, akropolis zirvesinde açılan sondajlarda bulunan cam örnekleri de kentin günlük yaşamında camın yer aldığını göstermektedir. Bu sondajlarda ele geçen arkeolojik veriler, söz konusu alanlarda konutların ve tarımsal üretimle ilgili işliklerin yer aldığını göstermektedir.

10 E. M. Stern, ilk cam üfleme denemelerinin cam tüplerin şişirilmesi biçiminde gerçekleştiğini kabul ederken, üfleme çubuğunun kullanımı ile gerçekleştirilen serbest üflemenin kalıba üfleme uygulamalarından daha sonra olabileceğini önermektedir: Stern 1995, 65-66.

11 Stern 1995, 66.

12 Lightfoot 2015, 17-18. Ennion’dan başka Aristreas, Neikais, Iason ve Meges adları da kalıba üfleme cam vazolar üzerinde saptanmaktadır: Stern 1995, 69.

1. Olba'dan Serbest Üfleme Cam Buluntular

Olba'dan Roma Erken İmparatorluk Dönemi cam buluntuları ait oldukları dönem için tipik sayılan formlardan oluşan bir seçkiyi sunmaktadır. Bunları aşağıdaki başlıklar altında incelemek ve tanıtmak olasıdır:

1.1. Unguentariumlar

Hellenistik Dönem'in pişmiş toprak unguentariumlarının¹³ yerini seri üretimi yapılabilen, böylece ucuzlayan cam unguentariumlar alır. Özellikle Roma Erken İmparatorluk Dönemi mezar kontekstlerinde basit cam unguentariumlar sıkça tespit edilirler. Olba'da da cam unguentariumlara ait birkaç parça ele geçmiş olmakla birlikte, kentteki mezarların hemen hepsinin soyulmuş olması, bu örneklerin sayısının fazla olmamasının nedeni olmalıdır.

Olba'da akropolis zirvesinde açılan AZ 3 sondajında şamdan biçimli cam unguentariuma ait ağız kenarı parçası (Lev. 1.1), mezarlık alanlarına ait olmayan, Erken İmparatorluk Dönemi içinde yerleşime sahne olduğu anlaşılan bir kesimde ele geçmiştir. Bu alanda kayaya oyulmuş tarım işlikleri ile yine kayaya oyulmuş bir sarnıç kazılar sonucunda açığa çıkartılmıştır. Aynı alanda ele geçen MÖ 1. yüzyıla ait Elaiussa Sebaste sikkesi, alanın en azından bu tarihten başlayarak kullanılmakta olduğunu göstermektedir. Roma Erken İmparatorluk Dönemi camcılığının tipik formlarından sayılan ve gösterdiği geniş yayılımla tanınan şamdan biçimli unguentariumlar MS 1. yüzyıldan başlayarak üretilirler¹⁴. Olba örneği de, ele geçtiği AZ 3 sondajı bağlamında değerlendirildiğinde, bu tarihe ait olan ve mezarlar dışında, günlük hayatta şamdan biçimli unguentarium kullanımını yansıtan bir örnek olarak değerlendirilmelidir.

1.2. Bardaklar

Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcıyla birlikte gelen serbest üfleme tekniğinin temsilcileri olan çeşitli cam bardak tiplerine Olba kazılarında yaygın olarak rastlanmaktadır.

---

13 Olba'da ölü kültü ritüellerine ayrılan alanlarda ve mezarlarda Hellenistik Dönem'de pişmiş topraktan yapılmış unguentariumların kullanımını yansıtan arkeolojik veriler bulunmaktadır. Akçay 2013, 9-29.

14 Isings 1957, 97-98, Form 82; Stern 1977, 73-77, no.20; Erten 2018, 28-29, kat. No. 5.

Akropolis Doğu Yamacı – Nişli Alan 2 olarak adlandırılan ve ölü kültü ritüellerinin yapıldığı kaya düzenlemelerinin, mezarların yer aldığı kesimde çok sayıda ve form özellikleri ile boyutları bakımından birbirlerine yakın benzerlik gösteren cam bardaklara ait parçalar ele geçmiş bulunmaktadır¹⁵. Bu bardakların ağız çaplarının 6 cm. ile 7.5 cm. arasında değişmekte olduğu ve kaide çaplarının ise 3,5 cm.- 4.5 cm kadar olduğu belirlenmektedir. Üflenen tek bir cam balonunun biçimlendirilmesiyle bardak gövdesi ve tüp biçimli halka kaide oluşturulmakta; böylece kaidenin yapımı için ayrı bir parça aplike edilmemektedir. Hepsinin ağız kenarının ise aleve tutularak kalınlaştırılmış ve yuvarlatılmış olduğu görülmektedir (Lev.1.2,3).

Söz konusu cam bardakların benzer örnekleri Roma dünyasında oldukça yaygın olarak saptanmakta ve MS 1. yüzyıldan başlayarak MS 4. yüzyıla dek uzanan bir sürece işaret etmekte; Suriye-Filistin kıyı bölgesi ile Kıbrıs ve Atina Agorası örneklerinin varlığından söz edilmektedir¹⁶. Adana ve Mersin Müzesi koleksiyonlarında yer alan, Elaiussa Sebaste kazısı buluntusu olan örnekler de adı geçen bardak tipinin Kilikia'daki kullanımını yansıtmaktadır¹⁷. Olba akropolisinde bulunan cam bardakları da Olba Nişli Alan kazılarının sağladığı veriler ve ele geçtikleri alanın arkeolojik konteksti uyarınca MS 1. yüzyıla tarihlenmek olasıdır.

Daha önce cenaze ritüelleri için kullanılan kaya kült alanlarında (belki de buralarda yenilen cenaze yemeklerinde) kullanımı saptanan¹⁸ bu cam bardakların, akropolis yerleşim alanlarında sürdürülen günlük yaşamın içinde de kullanıldıkları, onlara ait çok sayıda parçanın ele geçmiş olmasıyla desteklenmektedir. Böylece, Olba'da kurulan Roma sofralarında yemek, kırmızı astarlı seramik sofrta tabak ve kâselerinde yenmekteyken¹⁹, olasılıkla su ve bölgenin geleneksel tarım ürünü olan şarap bu cam bardaklardan içilmektedir.

15 Erten 2015, 15-16,23-24, Lev. 2-3; Ölü kült alanları ve Nişli Alan 2 ile ilgili olarak bkz. Akçay 2018, 131-162.

16 Stern 1977, 88-90, no.25, pl. 4.25; Kıbrıs örnekleri konusunda: Vessberg 1952, 119,123, pl. IV 2-9. Ayrıca benzer cam bardaklara Atina Agorası kazılarında da rastlanmaktadır: Weinberg-Stern 2009, 63, 79, no. 135-136-137, fig. 8, pl. 12.

17 Gençler 2009, 62-63, 198, kat. no. 141-143, çizim XII; Erten 2001, 98, kat. no. 6, res. 6, çizim 6.

18 Erten 2015, 11-30.

19 Akçay – Tokuştepe 2019, 197-219.

Olba akropolisindeki sondajlarda hepsi kırık parçalar halinde ele geçen çökertme-dilimli süslemelere sahip bardaklar da bulunmaktadır. Serbest üfleme tekniğinde üflendikten sonra, henüz vazo sıcakken dört çökertme ile gövdelerine dilimli biçim verilen bu tipin kökleri Roma Erken İmparatorluk Dönemi'ne dayanmakta ve birçok Kilikia örneğiyle²⁰ de tanınmaktadır.

Olba akropolisi kazıları sırasında çökertmeli bardaklara ait ele geçen ağız, gövde ve dip parçalarının tamamı mavi renkte camdan üretilmiştir (Lev.1.4-8, Lev. 4.1,2). Bu forma ait olduğu tespit edilen iki adet ağız parçası bulunmakta ve her ikisinin de işlenmemiş/kesme ağız kenarlı olduğu görülmektedir (Lev.1.4,5). Bunlardan birinin ağız kenarının hemen altında kesme çizgilerden oluşan bir bant yer almaktadır (Lev. 1.5). Gövdesi çökertilmiş formlara ait dip parçaları MS 1. yüzyıl buluntularının çokça ele geçtiği akropolis AZ 12 açmasında tespit edilmekte²¹; ayrıca yine akropolis zirvesindeki AZ 6, 8, 13 açmalarında da birer örnek saptanmaktadır. Öte yandan, Olba kazılarında birçok işlenmemiş ağız kenarı parçası tespit edilmiş olmasına karşın, bunların gövde kısımları korunmadığı için çökertme dekorasyon bulunup bulunmadığı anlaşılamamaktadır. Ancak, ağız kenarlarının çökertmeli bardaklarda sıklıkla görüldüğü türde işlenmemiş olması, çap ölçüleri bakımından uygunluk göstermeleri nedeniyle bu parçaların da çökertmeli bardaklara ait olmaları mümkündür.

Olba akropolisi AZ 11 açmasında, bir diğer bardak tipi daha tespit edilmiştir. Bu tip, işlenmemiş ağız kenarlıdır ve gövdesi çarkta kesilmiş çizgi grupları ve bir de derin kesme bant ile dekore edilmiştir (Lev. 1.9,10, Lev. 4.7). Mavimsi yeşil renkte camdan bu parçalardan birinin ağız çapı 6 cm diğerinin ise ağız çapı 6.6 cm olarak belirlenmiştir. Akropolis AZ 12 açması buluntusu olan mavi renkte saydam camdan masif kaide parçası da bir bardağa ait olmalıdır (Lev. 1.11). Bu parçaların gösterdikleri özellikler bağlamında bir restitüsyon denemesi yapmak olasıdır. Buna göre, benzer bir kaide ve gövde formunun bir araya geldiği bir bardak örneği Royal Ontario Müzesi'nde bulunmakta ve MS 1. yüzyıl sonu 2. yüzyıl başına tarihlenmektedir²². Söz konusu

20 Erten 2018, 20-21, kat. no. 2; 30-31, kat. no.6.

21 AZ 12 açmasında çökertmeli bardaklara ait dokuz adet dip ve iki adet ağız parçası ele geçmiştir.

22 Hayes 1975, 56-57, no. 136, fig. 3.136.

bardak da işlenmemiş ağız kenarına ve hafif şişkin bir gövdeye, kesme çizgilerden oluşan dekorasyona sahiptir. Bu nedenle, bardağın AZ 11 -12 açmalarında tespit edilen bardak formuna benzer olması mümkündür. Ayrıca, adı geçen bardak tipinin yukarıda belirtilen biçimsel ve dekoratif özelliklerinin yanısıra, akropolis AZ 11 açmasında ele geçen Titus sikkesi de bu parçalar için MS 1. yüzyılı işaret etmektedir.

Yine akropolis kazıları sırasında (AZ 6 - Ek Açması) Isings Form 29 olarak bilinen tipik özelliği ilki ağzın hemen altında olmak üzere gövde üzerinde çarkta kesme oluklarla tanımlanan bardak formuna ait iki adet ağız parçası da buluntular arasında yer almaktadır²³ (Lev. 1.12,13, Lev. 4.4). Bardaklardan birinin ağız çapı 6.5 cm iken; diğeri 7 cm ağız çapına sahiptir, her iki örnek de sarı renkte saydam camdan üretilmiştir. Bu form, İmparatorluğun hem doğu hem de batısındaki merkezlerde yaygın olarak MS 1. yüzyılda kullanılmış olmasına karşın daha geç örnekleri de bulunmaktadır²⁴.

1.3. Zarte Rippenschalen (Yüzgeçli Kâseler)

Bilindiği gibi, Hellenistik Dönem'in camcılık geleneği, Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlaması ve üfleme tekniğinin icadı ve yaygınlaşması ile bir yandan son bulmaktadır. Ancak, diğer yandan da bu geçiş sürecinde üfleme tekniğinin Hellenistik gelenekle bağdaştırılarak, yeni bir sentezin yaratıldığı bir grup kâsenin oldukça yaygın hale geldiği gözlemlenmektedir. Bunlar, Hellenistik kökenli kaburgalı kâseleri örnek alan, cam literatüründe Almanca "Zarte Rippenschalen" adı ile tanımlanan yüzgeç bezemeli kâselerdir.

Roma camcılığının MS 1. yüzyılda sevilen formlarından²⁵ olan yüzgeçli kâselerin daha az sayıda olmak kaydı ile polykrom örnekleri bulunmakta; bunun dışında mavi, mor, sarı-amber rengi gibi monokrom olanlarının yanısıra, daha sıradan doğal açık yeşil camdan yüzgeçli kâselerin yaygın oldukları görülmektedir. Yaklaşık olarak yarı-küresel formdaki yüzgeçli kâselerin yüksekliklerinin 5-6 cm. arasında değiştiği, çaplarının ise 8-10 cm. kadar olduğu belirtilmektedir²⁶.

23 Isings 1957, 44, Form 29.

24 Batı örnekleri için bkz. Isings 1957, form 29. Doğudaki merkezlerde ele geçen örnekler: Vessberg 1952, Pl.3.21; Jennings 1997-1998, fig. 4.12; Israeli 2003, 160, no. 163; Israeli 2008, 373-374, 399, no. 36.

25 Isings 1957, form 17.

26 Stern 2001, 47.

Yüzgeçli kâselerin yapımında üfleme tekniği kullanılmakla birlikte, özellikle de polykrom örneklerinin nasıl oluşturuldukları konusunda görüş ve öneriler bulunmaktadır. Ancak, bunların yapımında izlenen temel prensip, öncelikle üfleme tekniğinde kâseye biçim verildikten sonra, gövde üzerindeki “yüzgeçlerin” cam henüz sıcakken bir aletle sıkıştırılarak oluşturulmasıdır²⁷.

Anadolu’da tanınan birçok yüzgeçli kâse örneği bulunmaktadır²⁸. Yüzgeçli kâselerin Kilikia’daki varlıkları önceden beri bilinmekte; hatta bunların bölgede üretilmiş olabilecekleri de önerilmektedir²⁹. Dağlık Kilikia’da Olba’nın yakın komşusu Elaiussa Sebaste kazılarında bir mezarda bir yüzgeçli kâse ele geçmiştir bulunmaktadır³⁰. Ayrıca, Soli-Pompeiopolis kazılarında da bir örneğin bulunduğu belirtilmektedir³¹.

Olba kazıları sırasında ölü kültü ritüellerine ayrılan alanlarda yüzgeçli kâse parçasına rastlanması³², bu kâselerin sadece kentteki varlığını göstermemekte; aynı zamanda ölü kültü ve mezarlarla olan ilişkisini de yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır (Lev. 2.2). Ayrıca, burada ele geçen arkeolojik kontekt uyarınca tarihlenebilmekte ve yivli kâseler için verilen MS 1. yüzyıl tarihini doğrulamaktadır.

Bir diğer yüzgeçli kâseye ait gövde parçasının da akropolis Zirve Sondaj 12 kazıları sırasında bir konut alanında ele geçmesi, bu formun Olba’da sadece ölü kültüne ayrılan alanlarda ve mezarlarda kullanılmadığını, aynı zamanda günlük yaşamda da yerinin olduğunu göstermektedir³³. Açık mavi renkte saydam camdan üretilmiş bu monokrom kâse parçasının (Lev. 2.1) kalıba üflenmiş yivli kâse parçaları ile aynı alandan tespit edilmiş olması da dikkat çekicidir.

27 Polykrom ve monokrom yüzgeçli kâseler, yapım teknikleri, Roma dünyasındaki dağılımları konusunda ayrıntılarla ilgili olarak bkz. Erten 2018, 171-173.

28 Lightfoot 1993, 22-38.

29 Stern 1989, 126-127.

30 Gençler 2009, 39-40, 173, kat. no. 43, 44-45, fig. 33-34. Ayrıca, Silifke Müzesi’nde de müze koleksiyonuna zorunlu yolu ile giren ancak, Kilikia kökenli olma ihtimali olan bir yivli kâse bulunmaktadır: Erten 2018, 170- 173, kat. no. 66.

31 Gençler-Güray 2010, 142, res. I.10.

32 Erten 2015, 16, Lev. 4e.

33 Zeugma kazılarında “Villa A” olarak adlandırılan konutta da bu tip kâselere ait bir parça bulunmuştur: Erten-Gençler Güray 2015, 305, 306, fig. 1.3.

1.4. Yakalı Ağızlı Küresel Şişeler

Roma camcılığının tipik formlarından sayılan yakalı ağızlı, uzun silindir boyunlu ve küresel gövdeli cam şişelerin Olba'da da tanınmakta ve kullanılmakta olduğu ele geçen parçalardan anlaşılmaktadır (Lev. 2.3-7, Lev. 4.5)³⁴. Bu tip şişeler, başta Doğu toprakları olmak üzere Roma dünyasında belli bir yayılıma sahip olmakla birlikte, daha çok Anadolu'ya özgü sayılmaktadırlar³⁵. Kıbrıs örnekleriyle de tanınan bu tipin Olba'da da saptanmış olması, yakalı ağızlı şişelerin Kilikia'daki varlıklarını kanıtlamaktadır³⁶. Bu şişelerin mezarlık alanlarında değil, Olba akropolisi üzerindeki tarımsal işlik ya da konut alanlarında (AZ 6, AZ 8 ve AZ 11 Açmaları) tespit edilmesi onların günlük yaşamdaki kullanımını yansıtmaktadır.

2. Olba'dan Kalıba Üfleme Cam Buluntular

Daha önce de belirtildiği gibi, Roma camcılığında en erken örnekleri MS 1. yüzyıldan itibaren verilmeye başlayan kalıba üfleme tekniğinde yapılan cam vazolar, kısa zamanda serbest üfleme vazoların yanısıra tüm imparatorluk topraklarında yaygınlık kazanırlar.

Olba kazılarında da kalıba üfleme cam vazo örneklerine rastlanması, bu tekniğin ürünlerinin kente ulaştığını, tanınmakta ve kullanılmakta olduğunu göstermektedir. Olba'da bulunan kalıba üfleme cam vazo örneklerini aşağıdaki başlıklar altında incelemek olasıdır:

2.1. Yivli Kâseler

Hellenistik Dönem'in kaburgalı kâselerinin ya da aynı tipin serbest üfleme tekniğinde yapılan örnekleri olan yüzgeçli kâselerin (zarte rippenschalen) kalıba üfleme tekniğinde yapılmış versiyonları olarak "yivli kâseler" üretilmektedir. C. Lightfoot da bu kâselerin Ennion kapları gibi üflenerek biçimlendirilmiş, küçük boyutlu vazolarla aynı şekilde erken bir tarihe verilen tek büyük boyutlu açık kap formu olduğunu söylemektedir. Bunların özenli biçimlendirmelerine karşın,

34 Yakalı ağızlı şişeler konusunda ayrıntılı bilgiler için bkz. Erten 2018, 246-248.

35 Pergamon metal ve seramik vazolarında olduğu türde yakalı ağız kenarına sahip olmaları Anadolu'ya özgü bir tip olarak önerilmelerinin nedenidir: Stern 2001, 50. Bugün Bergama Müzesi koleksiyonunda da kesin buluntu yerleri belli olmamakla birlikte, çok sayıda yakalı ağızlı cam şişe örneği bulunmaktadır: Atila-Gürler 2008, 148-154.

36 Buluntu yeri bilinmemekle birlikte, Silifke Müzesi koleksiyonunda da çok iyi korunmuş durumda yakalı ağızlı bir şişe yer almaktadır: Erten 2018, 246-248, kat. no.100.

Erken İmparatorluk Dönemi'nin kalıba bastırma tekniğinde üretilmiş popüler kaburgalı kâselerine daha basit ve ucuz alternatifler olarak üretilmiş olabileceklerini belirtmektedir³⁷.

Kalıba üflenerek oluşturulan dikey yivlere sahip olan bu monokrom kâselerin Roma dünyasında MS 1. yüzyılda oldukça geniş bir coğrafi yayılıma sahip oldukları, ülkenin Doğu ve Batı topraklarında (Avrupa'da Avusturya, Fransa, Hollanda, İspanya, İngiltere ile Kuzey Afrika, Doğu'da Yunanistan, Kıbrıs, Karadeniz, vb.) saptanan örneklerinden anlaşılmaktadır³⁸. Bu yayılım içinde Anadolu da yer almakta; Suriye-Filistin Bölgesi'nde fazla belgelenmediği söylenen³⁹ bu tipin Kilikia'da Olba'da kazı buluntusu olarak ele geçmesi önem taşımaktadır. Dağlık Kilikia'da Olba dışında, kentin yakın komşusu Elaiussa Sebaste'de de tiyatro kazıları sırasında bir kalıba üfleme yivli kâse parçasına rastlandığı belirtilmektedir⁴⁰; böylece bu tipin bölgedeki varlığı somut örneklerle kanıtlanmış olmaktadır.

Olba kazıları sırasında kalıba üfleme yivli kâselere ait biri ağız kenarı (Lev. 2.8, Lev. 4.6), üçü gövdeye (Lev.2. 9,10,11) ait olmak üzere dört parça ele geçmiştir. Bu parçalardan ağız kenarı ve iki gövde parçası AZ 12 açması kazıları sırasında ve bir diğer gövde parçası yine akropolisteki AZ 5 kazıları sırasında tespit edilmiştir. Açık mavi saydam camdan üretilmiş bu kâselerin incelenmesi sonucunda, ağız kenarı parçasının çapının 12.2 cm. olduğu belirlenmiştir. Yivli kâselerin form özellikleri ve ölçüleri bakımından tam korunmuş bir örneği olan Princeton Müzesi Koleksiyonu'ndaki Suriye – Rakka kökenli olduğu söylenen kâse bağlamında, Olba'da ele geçen parçaların bir restitüsyonunun yapılması olası görünmektedir (Lev.2.8,9)⁴¹. Bu örnek doğrultusunda incelendiğinde, bu tip kâselerin dış yüzeylerinde çepeçevre yivler yer almakta ve aşağıda bu yivler bir bordürle sınırlanmaktadır.

37 Lightfoot 2015, 34, 35, fig. 25.

38 Atina Agorası: Weinberg – Stern 2009, 66-67, fig. 147-148; Royal Ontario Museum: Hayes 1975,32-33, fig. 2.82; Toledo Museum: Stern 1995, 110-113, Nr. 13,14; Fransa: Fontaine-Roussel Ode 2010, 188-189, fig. 9,10, tab. 7; İtalya-Pompeii: Cool 2016, 230, fig. 5.9.241-242; Mısır-Marina El-Alamein: Kucharczyk 2005, 94, 95, fig. 1.7.

39 Weinberg-Stern 2009, 66-67, no. 147-148.

40 Gençler 2009, 37-39, 172-173, kat. no. 42.

41 Antonaras 2012, 76, kat. no. 74.

2.2. Prizmal (Kare) Şişeler

Yine kalıba üfleme tekniğinin yaygın olarak kullanıldığı prizmal şişe örneklerine de Olba'da rastlanmaktadır. Akdeniz'in deniz ticaretinde zeytinyağ, şarap gibi ürünlerin taşımacılığında kullanımlarının yanında, Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı topraklarının çeşitli yerleşim birimlerinde kurulan sofralarda, konutların kilerlerinde prizmal formdaki cam şişeler yer almaktadır⁴². Onların sahip olduğu formun kullanılabilirliği (zeytinyağ, şarap gibi çeşitli ürünlerin nakliyesi sırasında istiflemeye yer kaybını önleyen dörtgen biçimleri, sofralarda servis kolaylığı sağlayan tek kulplu birer sürahi niteliği taşımaları) Roma camcılığında MS 1. yüzyıl ile 4. yüzyıl arasındaki uzun süre içinde kullanılmalarının başlıca nedenidir.

Yukarıda belirtilen işlevlerinin yanısıra, prizmal şişeler kremasyonlarda urne olarak da kullanılmışlardır. Bunun örnekleri daha çok Roma'nın Batı topraklarında saptanmakla birlikte, son zamanlarda Anadolu'da da bu şişelerin kremasyonlarda kullanıldığını gösteren veriler bulunmaktadır⁴³. Olba'da da urne olarak kullanıldığı belirlenen bir prizmal şişe tespit edilmiştir (**Lev. 3.1**)⁴⁴.

Prizmal şişelerin bir diğer özellikleri de kaidelerinin alt yüzeyinde Latince ya da Yunanca yazıtların yer almasıdır. Bu yazıtların cam üreticisine mi, yoksa şişenin içindeki ticari malın üreticisine mi ait olduğunun tartışmalı bir konu olduğu söylenmektedir⁴⁵. Olba'da da yazıtlı bir prizmal şişeye ait dibin bulunması ilgi çekicidir (**Lev. 3.2**). Söz konusu parça, ölü kültü ritüellerine ayrılan ve akropolisin Doğu eteğinde yer alan Nişli Alan 2'de bulunmuştur⁴⁶.

Olba akropolisinde AZ 8 ve AZ 6'da tespit edilen kalıba üflenmiş prizmal şişelere ait iki dip parçası vardır. Bunlardan biri rozet (**Lev. 3.3**), diğeri konsantrik daire bezemesine sahiptir (**Lev. 3.4**).

Prizmal şişelerin üretiminde sıklıkla kullanılan teknik kalıba üfleme olmakla birlikte, bu tipin serbest üfleme örnekleri de Roma camcılığında

42 Prizmal şişeler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Erten 2018, 250-252; Ayrıca, Isings 1957, 63-67, Form 50, Charlesworth 1966, 26-40.

43 Lykia'da Arycanda'da ve Paphlagonia'da Germanicopolis'ten örnekler bulunmaktadır: Tek 2003, 82.

44 Erten 2015, 17- 19.

45 Stern 1999, 467-469.

46 Bu şişenin kaidesi üzerindeki yazıt konusunda bkz. Erten 2015, 17-18, n.27.

bulunmakta; Olba kazılarında da kalıba üfleme prizmal şişelere ait parçaların yanısıra serbest üfleme yöntemiyle yapılmış birkaç dörtgen şişe örneğine ait parçalara da rastlanmıştır (Lev. 3.5,6).

2.3. Kalıba Üfleme Kabartma Dekorasyonlu Vazo Parçaları

Kalıba üfleme tekniği, MS 1. yüzyıldan başlayarak bir yandan yukarıda incelenen yivli kâse ve prizmal şişelerin biçimlendirme ve dekorasyonunda; diğer yandan da üzeri kabartma süslemelerle bezenmiş ya da yazıtlara sahip bir dizi seçkin kâse, bardak, şişenin yapımında kullanılır.

Bunların örneklerine Olba'da da rastlanmakta; ancak, küçük parçalar halinde ele geçmiş olmaları, formları ile ilgili olarak "tahminde" bulunmayı olası kılmaktadır. Buna göre, Olba akropolisi AZ 8 ve AZ 6 açmalarından gelen kalıba üfleme dekorasyonlu vazo parçalarının (Lev. 3.7,8, Lev. 4.7,8) kâse ya da bardaklara ait olması gerekmektedir.

Bunlardan biri, asma dalları ve üzüm salkımı bezemeli (Lev. 3.7, Lev. 4.7), diğeri ise stilize buğday başakları ile bezenmiş, birbirini çapraz kesen bantların oluşturduğu ağ içine yerleştirilmiş konsantrik dairelerden oluşan geometrik dekorasyona sahip bulunmaktadır (Lev. 3.8, Lev. 4.8).

Olba örneğine benzer kıvrık asma dalı ve üzüm salkımı bezemesi (Lev. 3.7, Lev. 4.7), Kıbrıs kökenli cam eserlerin yer aldığı ve halen New York'ta Metropolitan Sanat Müzesi koleksiyonunda bulunan silindirik formlu bir bardak üzerinde görülmektedir⁴⁷. Ayrıca Adriyatik Denizi'nin Kuzeydoğusunda yer alan Slovenia ve Hırvatistan'da (antik Liburnia) benzer şekilde üzüm salkımı ve kıvrık dallarından oluşan dekorasyona sahip farklı tiplerde bardak örnekleri tespit edilmektedir⁴⁸.

Olba buluntusu, geometrik bezemelere sahip bir kâse ya da bardağa ait olması gereken diğeri örnek, (Lev. 3.8, Lev. 4.8) Roma camcılığında tanımlanmış bir dekorasyon şemasının temsilcisidir. Buğday başağı bezemeli çapraz kuşakların oluşturduğu ağ ile aradaki konsantrik dairelerden oluşan dekorasyon tipi, D. Foy tarafından yapılan çalışmada ele alınmıştır. Bu tipin örneklerine Tunus'taki El Gorjani Nekropolü'nde, Sicilya'nın kuzeyindeki Lipari Adası'nda, Almanya'daki Koblenz yakınlarındaki Mayen Alzheim nekropolisi'nde, Fransa'nın Aquitaine bölgesindeki Rom'da, Monako Antropoloji Müzesi'nde rastlanmıştır.

47 Lightfoot 2017, 14, fig. 3.

48 Štefanac 2017, 103,104, Fig. 1.9; Lazar 2003, kapak fotoğrafı.

Dekorasyon ve form açısından birbirinin hemen hemen tekrarı olan bu buluntuları inceleyen D. Foy, bunların her birinin yaklaşık aynı ağız çapı ve yüksekliğe sahip işlenmemiş ağız kenarlı, düz tabanlı ve oval gövdeli bardaklar olduklarını belirlemiştir⁴⁹. Ancak, aynı dekorasyon şemasının kâseler üzerinde de uygulaması söz konusudur. Örneğin, buluntu yeri bilinmeyen kâse, British Museum koleksiyonunda yer almakta ve söz konusu çapraz bantlı dekorasyon şemasının bir uygulaması bu eser üzerinde yer almaktadır⁵⁰.

Aynı dekorasyon tipiyle ilgili olan ve D. Foy ile uzlaşan bir diğer sınıflama ve tarihleme önerisi de J. Price tarafından yapılmış; MS. 1. yüzyıla ait kalıba üflenmiş vazolar dönemsel olarak üç grup altında sınıflandırılmıştır. Buna göre Olba buluntusu ile benzer dekorasyona sahip kâse 2. grup olan Claudius-Nero Dönemi'ne tarihlenmektedir⁵¹.

Ayrıca D. Foy, MS. 1. yüzyılın ikinci yarısı olarak tarihlendirdiği bardakların dağılımından yola çıkarak, bu tipin Roma İmparatorluğu'nun Batı eyaletlerinde bir merkezde üretilmiş olması gerektiğini öne sürmektedir. Bugünkü bilgilerimizle Olba örneği bu formun Doğu'da kayıt altına alınan tek buluntusu olarak önem taşımaktadır.

Sonuç

Eskiçağ camcılığının “çığır açıcı” buluşu sayılan üfleme teknolojisinin icadı ve yaygınlaşması Roma İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcı ile eş-zamanlı bir gelişmedir. Bu nedenle, üfleme cam teknolojisinin ürünlerini incelerken, Doğu'daki Romalılaştırma süreci bağlamında da ele alınması gerekir. Olba'da da Roma merkezi yönetiminin ve egemenliğinin yerleşik ve kalıcı hale geldiği bir sürecin arkeolojik verileri olarak üfleme cam buluntular üretim teknolojilerinin ya da sahip oldukları fiziksel özelliklerinin ötesinde öne çıkmakta, önem taşımaktadırlar.

Bu çalışmada incelenen serbest ya da kalıba üfleme cam buluntular, onların Roma Erken İmparatorluk Dönemi için tipik sayılan nitelikte olduklarını göstermekte ve kentin bu süreçteki yaşantısı ve ilişkileri konusunda bilgiler vermektedir⁵². Erken İmparatorluk Dönemi'nde

49 Foy 2010, 211-214. Benzer bardakların bulunduğu diğer yayınlar için bkz. Fünfschilling 2015, 112-114, Abb. 146.12.

50 Price 1991, 60, pl. XVI.c.

51 1. grup: Geç Tiberius-Erken Claudiuslar Dönemi, 2. grup: Cladius-Nero Dönemi, 3. grup: Geç Nero-Flaviuslar Dönemi olarak sınıflandırılmıştır. Bkz. Price 1991, 67-69; Fünfschilling 2015, 112, 113.

52 Bu bilgileri destekleyecek olan ve aynı döneme ait üfleme tekniği dışındaki yöntemlerle

geçerli cam üretim tekniklerinin en yaygınları olan serbest üfleme ve kalıba üfleme teknikleri üretimi cam vazoların kısa sürede Olba'ya ulaştığı kentte ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır. Bunların mezar armağanları olarak ya da ölü kültü ritüellerinde kullanılmakta oldukları; hatta kremasyon vazosu olarak bile Olba'da işlevlerinin olduğu nekropolis alanlarında yapılan kazılarla belirlenmektedir. Roma camcılığında Doğu Roma topraklarında bilinen örneklerinin sayısı, Batı'ya oranla daha az olan prizmal şişelerin kremasyon amaçlı kullanımını yansıtan bir örneğin Olba'da saptanmış olması önemlidir.

Akropolis zirvesinde açılan arkeolojik sondajlarda ele geçen cam buluntular ise, Olba'daki mezar ve ölü kültü ritüellerine ayrılan alanlar dışında, kentin günlük yaşantısında camın yerini yansıtmaktadır. Bardaklar başta olmak üzere kâseler, şişeler akropoliste yer alan konutlarda, tarımsal üretimin yapıldığı işlik alanlarında da kullanılmışlardır. Özellikle Anadolu'ya özgü bir form olarak önerilen yakalı ağızlı şişelerin örnekleri Olba akropolisi kazılarında ele geçmiş bulunmaktadır. Yine Kilikia için tipik sayılan çökertmeli dekorasyona sahip vazo örnekleri de Olba'da saptanmaktadır. Olba'da Erken İmparatorluk Dönemi'nde cam üretildiğini gösteren herhangi bir arkeolojik veriye henüz sahip değiliz. Ancak, bölgeye özgü camların Olba'daki varlıkları, onların Kilikia üretimi olabileceklerini düşündürmektedir.

Erken İmparatorluk Dönemi'nin kalıba üfleme kabartma dekorasyonlu vazolara ait parçaların Olba akropolisindeki açmalarda ele geçmiş olmaları, kentteki yaşamın seçkin niteliğini göstermektedir. Sidon kökenli bir zanaat olarak ortaya çıktıktan sonra, başta Ennion olmak üzere kimisini adları ile tanıdığımız Doğulu cam ustalarının Batı'da da çok iyi bilinen ayrıcalıklı eserleriyle tanınan ince işçilikli kalıba üfleme, kabartma dekorasyonlu cam vazo parçalarının Olba akropolisinde bulunmaları özellikle dikkat çekicidir. Kentin Erken İmparatorluk Dönemi'ndeki dış ilişkileri bakımından, bu buluntuların Olba'da ele geçmiş olmasını iki ayrı bakış açısı ile değerlendirmek mümkündür:

Bunlardan ilki, Olba'nın söz konusu cam teknolojisinin anayurdu olan Filistin'le coğrafi yakınlığı sayesinde bu yapıtların kente ulaşmış olmasıdır. Roma Erken İmparatorluk Dönemi içinde Doğu Akdeniz'deki

---

üretilen cam buluntular da (millefiori, reticella, vb. camlar) Olba'da saptanmıştır. Bunların bir başka yayında tarafımızdan ayrıntılı olarak tanıtılması planlanmaktadır.

atölyeler bu eserlerin başlıca üretim merkezleri sayılmakta; hatta Sidon ve Tyre gibi kentlerin öne çıkması nedeniyle bunların “Roma-Fenike” yapıtları olarak adlandırılması gerektiği söylenmektedir⁵³. Bu bölge, Kilikia ile sadece coğrafi değil, aynı zamanda kültürel yakınlığa ve benzer tarihsel sürece sahip bulunmaktadır. Bu nedenle de Doğu Akdeniz kıyı bölgesinde üretilen bu camların Kilikia ve Olba'ya ulaşması doğal karşılanmalıdır.

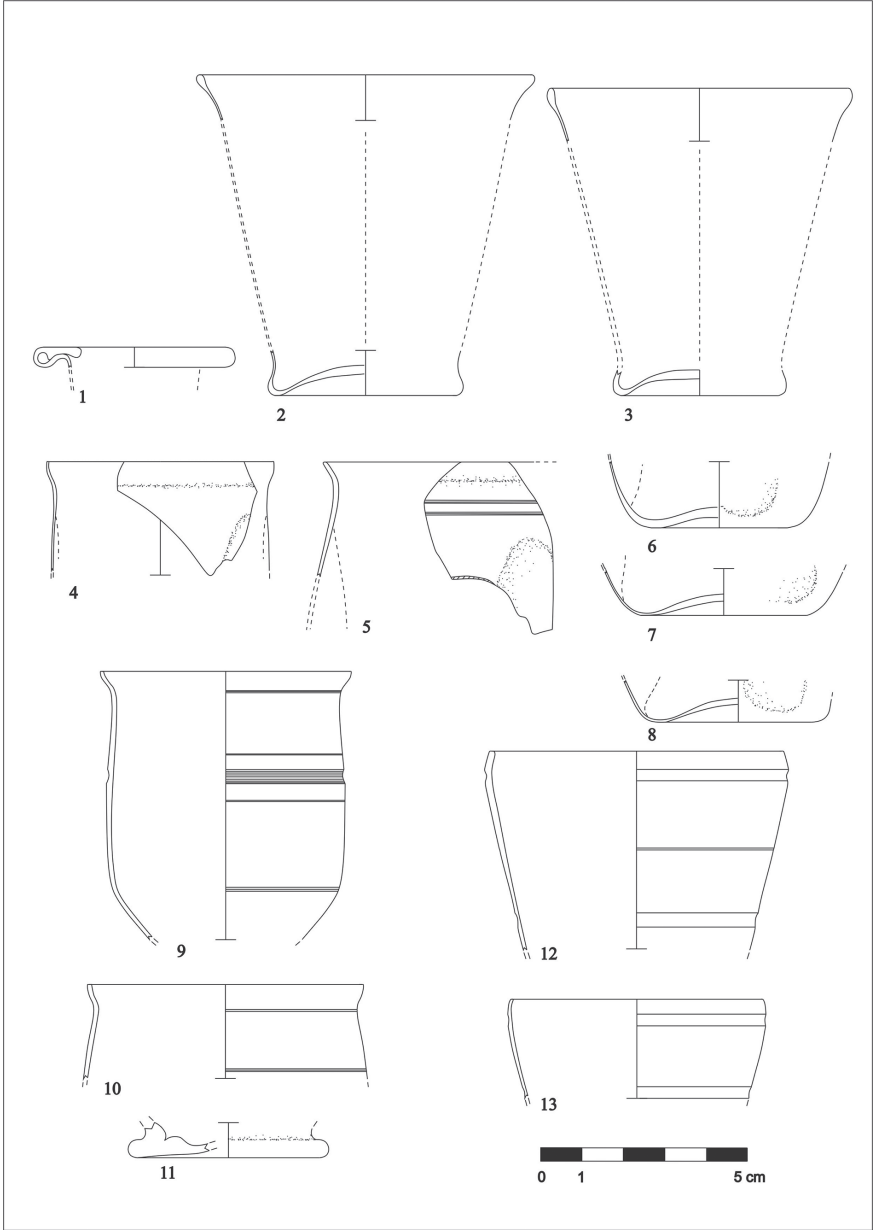
İkinci bakış açısı ise, kentin yaşadığı “Romalılaşma” süreci sonucunda Roma'nın merkezdeki kültürüne, imparatorluk merkezinden İtalya'dan gelen etkilere çok daha açık hale gelmiş olması sayesinde, bu seçkin cam yapıtların kente ulaştığı yönündedir. Kalıba üfleme, kabartma dekorasyonlu cam eserlerin imparatorluğun Batı topraklarında sahip olduğu yaygınlık, Filistinli cam ustalarının Batı'ya göç ederek, orada kurdukları atölyelerde üretimde bulduklarının düşünülmesine yol açmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, cam üflemeçiliğinin mükemmel düzeye erişmesinin İtalya'da gerçekleştirildiği önerilmekte, erken üfleme camların İtalya'da ve Avrupa'da ele geçen örneklerinin form çeşitliliği, süsleme teknikleri ve işlev bakımından Doğu Akdeniz'dekilere oranla çok daha ileride olduğu belirtilmektedir⁵⁴. Ünlü cam ustası Ennion'un başlangıçta Sidon'da bir atölyeye sahipken, daha sonra İtalya'ya taşındığı ve Aquileia yakınlarında bir atölye açtığı düşünülmektedir⁵⁵. En usta zanaatkarlar, ürünlerine ilgi gösterilen, kendilerini geliştirmelerine olanak verilen topraklara göç etmektedir. O dönemin koşullarında, parlak dönemini yaşamakta olan İtalya ve Roma kenti başlıca çekim merkezidir. Bu durumda, olasılıkla Batı'da İtalya'da üretilen söz konusu seçkin cam eserlerin Olba'daki varlıkları, imparatorluk merkezinin sahip olduğu siyasal ve kültürel etki ve kentin merkezle kurduğu bağlantılarla ilgili olmalıdır. Roma merkezinin Olba'daki etkileri, cam dışındaki birçok arkeolojik veriyle de doğrulanmaktadır⁵⁶. Böylece, Olba buluntusu seçkin eserler, konu kalıba üfleme kabartmalı cam vazolar bağlamında ele alındığında, kentin bu seçkin cam yapıtları imparatorluk merkezinden talep edecek ve bedelini ödeyecek sosyal ve ekonomik gelişkinliğe sahip olduğunu göstermektedir.

53 Barag 1996, 77-92.

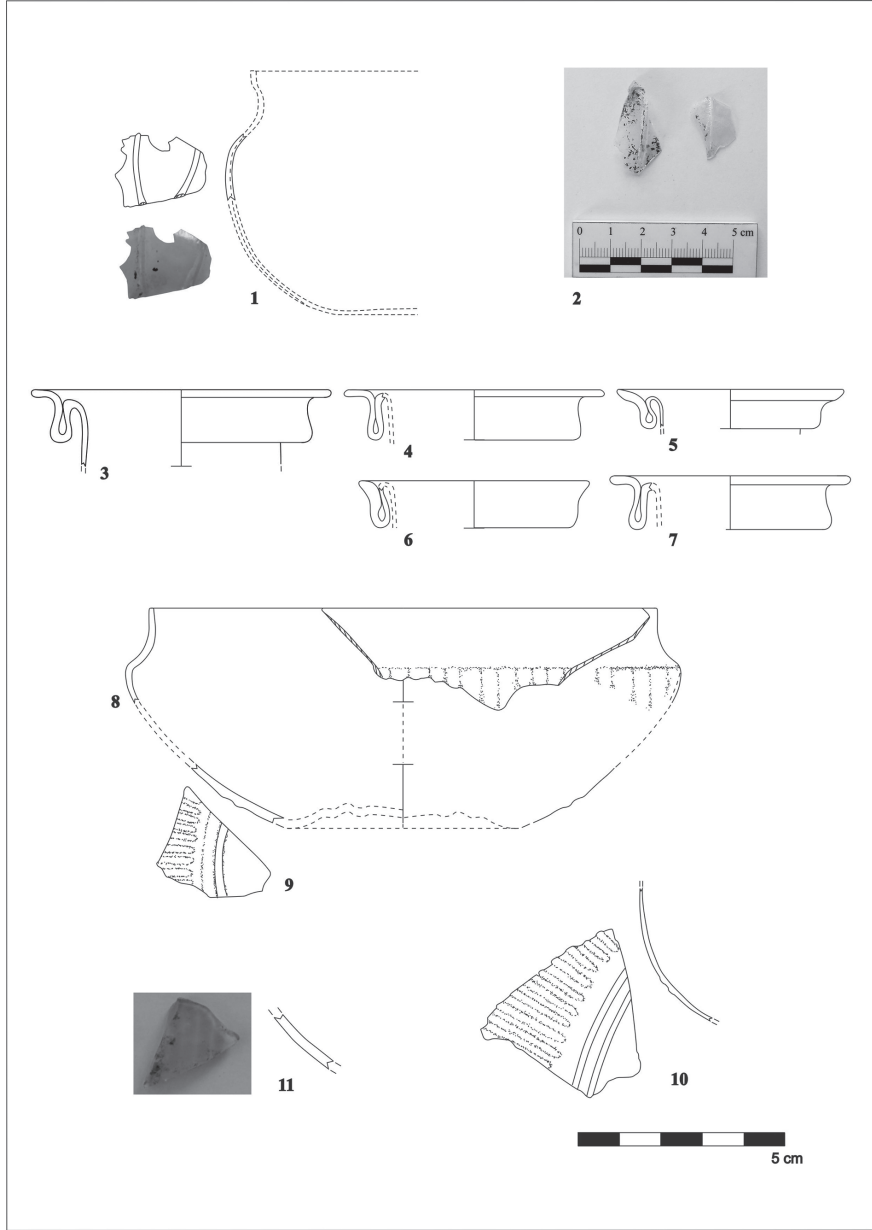
54 Stern 1999, 443.

55 Lightfoot 2015, 19.

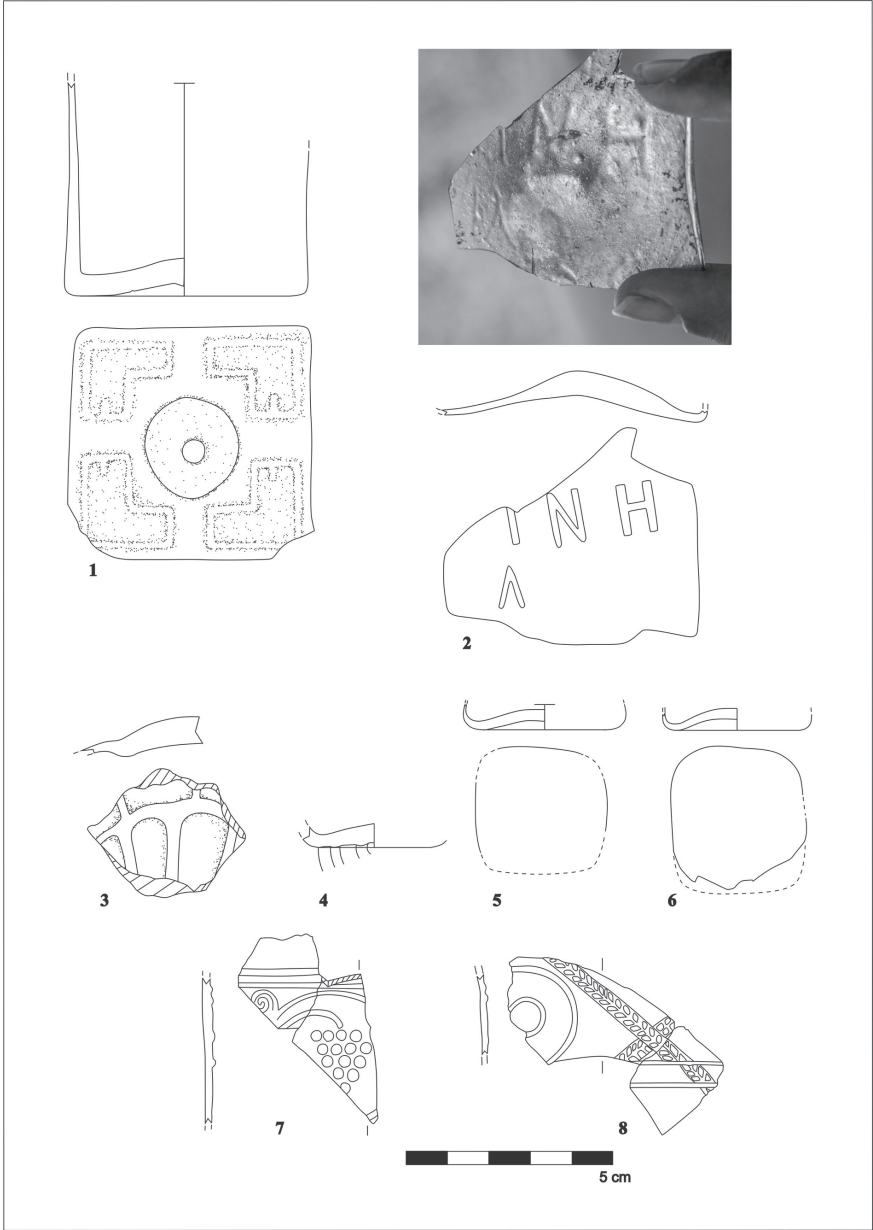
56 Erten 2019 b, 105-123.

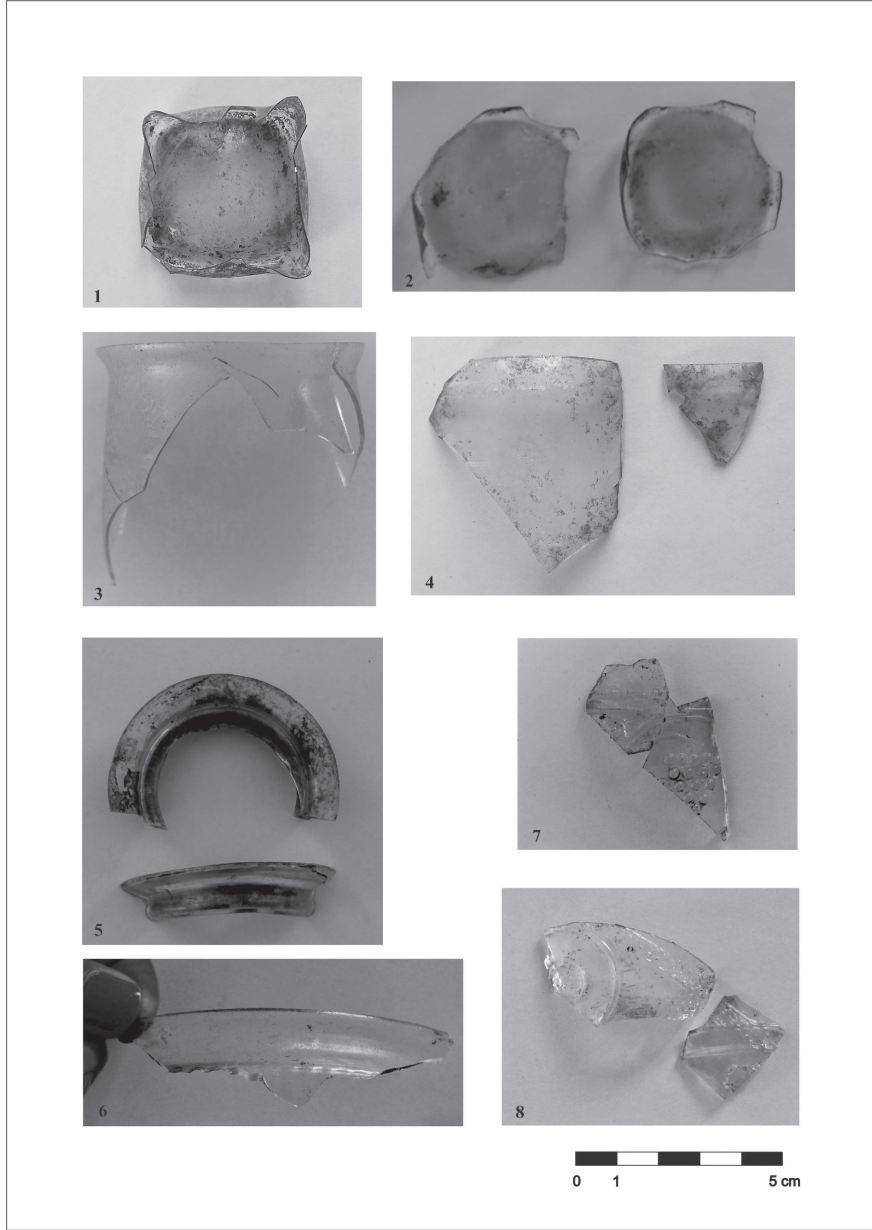
Levha 1. Olba'da saptanan unguentarium (Nr.1) ve bardak örnekleri (Nr. 2-13).

Levha 2. Olba'da saptanan yüzgeçli kase (Nr. 1,2), yakalı ağızlı küresel şişe (Nr. 3-7) ve yivli kase (Nr. 8-10) örnekleri.

Levha 3. Olba'da saptanan prizmal şişeler (Nr. 1-6) ve kalıba üfleme kabartma dekorasyonlu vazo (Nr. 7,8) örnekleri.

Levha 4. Olba'da saptanan Roma Erken İmparatorluk Dönemi cam vazo örnekleri.

Kaynakça

Akçay 2013

T. Akçay, "Olba'da Şeytanderesi Vadisi'ndeki Kaya Kült Alanında Bulunan Unguentariae", *Seleucia ad Calycadnum*, III, 9-29.

Akçay 2018

T. Akçay, *Olba'da Ölü Kültü*, Ankara.

Akçay – Tokuştepe 2018

T. Akçay – M. Tokuştepe, "Olba'daki Urne Mezar'da Bulunan Ölü Yemeğine ait Terra Sigillata Seramikleri", *Cedrus VI*, 197-219.

Atila - Gürler 2008

C. Atila – B. Gürler, *Bergama Müzesi Cam Eserleri*, İzmir.

Antonaras 2012

A. Antonaras, *Fire and Sand – Ancient Glass in the Princeton University Art Museum*, New Haven.

Avigad 1962

N. Avigad, "Expedition A-Nahal David", *Israel Exploration Journal XII*, 169-183.

Avigad 1972

N. Avigad, "Excavations in the Jewish Quarter of the Old City of Jerusalem", *Israel Exploration Journal XXII*, 193-200.

Barag 1996

D. P. Barag, "Phoenicia and mould-blowing in the Early Roman Period", *Annales du 13e Congrès de L'Association Internationale pour l'Histoire du Verre, Pays Bas*, 28 aout-1 septembre 1995, 77-92.F.

Charlesworth 1966

D. Charlesworth, "Roman Square Bottles", *Journal of Glass Studies VIII*, 26-40.

Cool 2016

H. E. M. Cool, *The Small Finds and Vessel Glass From Insula VI.1 Pompeii: Excavations 1995-2006*, Oxford.

Erten 2001

E. Erten, "İçel Müzesi Koleksiyonundan Cam Bardaklar", *Günışığında Anadolu - Cevdet Bayburtluğlu için Yazılar*, İstanbul.

Erten 2013

E. Erten, "Olba Kazılarında Küçük Buluntular", *Seleucia ad Calycadnum III*, 101-128.

Erten 2015

E. Erten, "Olba Kült Alanlarından Cam Buluntular", *Seleucia ad Calycadnum* V, 11-30.

Erten 2018

E. Erten, *Silifke Müzesi Cam Kataloğu*, Ankara.

Erten 2019 a

E. Erten, "Olba Akropolis Kazılarında Cam Pendant", *OLBA XXVII*, 331-344.

Erten 2019 b

E. Erten, "Kazı Verileri Işığında Olba'da Hellenleşme ve Romalılaştırma Süreçlerine İlişkin Yaklaşımlar", *ΣΕΒΑΣΤΕ Studies in Honour of Eugenia Equini Schneider*, İstanbul, 105-123.

Erten - Akkuş Koçak 2017

E. Erten – E. Akkuş Koçak, "Olba Tiyatro Kazısı Cam Kadeh Buluntuları", *Seleucia VII*, 89-112.

Erten - Akkuş Koçak 2018

E. Erten – E. Akkuş Koçak, "Olba Kazıları Cam Kandil Buluntuları", *Seleucia VIII*, 139-164.

Erten - Akkuş Koçak 2019 a

E. Erten – E. Akkuş Koçak, "Olba Kazılarında Hellenistik Dönem Cam Kaseleri", *Seleucia IX*, 43-63.

Erten – Akkuş Koçak 2019 b

E. Erten – E. Akkuş Koçak, "Glass Finds from the Monastery at Olba, Adalya 22, 345-362.

Erten – Gençler Güray 2015

E. Erten – Ç. Gençler Güray, "Glass Finds from Villa A in Zeugma, Gaziantep – Turkey", *Annales du 19e Congrès de L'Association Internationale pour l'Histoire du Verre – Piran 2012*, ed. I. Lazar, Koper, 304-313.

Fontaine – Roussel Ode 2010

S. Fontaine – J. Roussel Ode, "Vases Soufflés-Moulés Du Haut-Empire Trouvés En Narbonnaise", in *D'Ennion Au Val Saint-Lambert Le Verre Soufflé-Moulé*, Actes des 23e Recontres de l'Association française pour l'Archéologie du Verre (17-19 October 2008), Bruxelles, 2010.

Foy 2010

D. Foy, "Deux Nouvelles Attestations De Verres Antiques Soufflés Dans Un Moule, En Tunisie", *Extrait de Chantal Fontaine-Hodiamont (dir.), D'Ennion au Val Saint-Lambert. Le verre soufflé-moulé. Actes des 23e*

Rencontres de l'Association française pour l'Archéologie du Verre (Scientia Artis, 5), Bruxelles, Institut royal du Patrimoine artistique, 211-214.

Fünfschilling 2015

S. Fünfschilling, Die römischen Gläser aus Augst und Kaiseraugst: Kommentierter Formenkatalog und ausgewählte Neufunde 1981–2010 aus Augusta Raurica, Forschungen in Augst 51, Augst.

Gençler 2009

Ç. Gençler, Elaiussa Sebaste Antik Yerleşimi Cam Buluntuları (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Sunulan Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Gençler Güray 2010

Ç. Gençler Güray, "Soli-Pompeiopolis Antik Kenti (Mersin-Mezitli) Cam Buluntuları", Camgeran – Uluslararası Katılımlı Uygulamalı Cam Sempozyumu (11-21 Ekim 2010) Bildiriler - Proceedings, Eskişehir, 141-146.

Hayes 1975

J. W. Hayes, Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum: A Catalogue, Toronto.

Isings 1957

C. Isings, Roman Glass from Dated Finds, Archaeologica Traiecta 2, Groningen / Djakarta.

Israeli 1991

Y. Israeli, "The Invention of Blowing", Roman Glass: Two Centuries of Art and Invention, ed. M. Newby – K. Painter, Vol. XIII, Occasional Papers from the Society of Antiquaries of London, 46-55.

Israeli 2003

Y. Israeli, Ancient Glass in Israel Museum: The Eliahu Collection and Other Gifts, Jerusalem.

Israeli 2008

Y. Israeli, "Chapter 7. The Glass Vessels", in: Archaeological Excavations at Caesarea Maritima: Areas CC, KK and NN, 368-418.

Jennings 1997-1998

S. Jennings, "The Roman and Early Byzantine Glass from the Souks Excavations: An Interim Statement", Berytus 43, 111-146.

Kucharczyk 2005

R. Kucharczyk, "Early Roman Glass from Marina El-Alamein", Polish Archaeology in the Mediterranean 16, 93-99.

Lazar 2003

I. Lazar, *Rimsko Steklo Slovenije /The Roman Glass of Slovenia*, Ljubljana.

Lightfoot 1993

C. S. Lightfoot, "Some Examples of Ancient Cast and Ribbed Bowls in Turkey," *Journal of Glass Studies* 35, 22-38.

Lightfoot 2015

C. S. Lightfoot, "Ennion and the History of Ancient Glass", *Ennion Master of Roman Glass*, The Metropolitan Museum of Art, New York, 15-48.

Lightfoot 2017

C.S. Lightfoot, *The Cesnola Collection of Cypriot Art – Ancient Glass*, New Haven-London.

Mazar-Dunayevsky 1964

B. Mazar – I. Dunayevsky, "Ein Gedi – Third Season of Excavations", *Israel Exploration Journal* XIV, 121-130.

Price 1991

J. Price, "Decorated Mould-Blown Glass Tablewares in the First Century AD", *Roman Glass: Two Centuries of Art and Invention*, ed. M. Newby – K. Painter, Vol. XIII, *Occasional Papers from the Society of Antiquaries of London*, 56-75.

Štefanac 2017

B. Štefanac, "Mold-Blown Glass from the Roman Province of Dalmatia", *AIHV Annales du 20e Congrès 7-11 Septembre 2015*, Romont.

Stern 1977

E. M. Stern, "Ancient Glass at Fondation Custodia (Collection Frits Lugt – Paris), Groningen.

Stern 1995

E. M. Stern, *The Toledo Museum of Art – Roman Mold-blown Glass – The First through Sixth Centuries*, Rome.

Stern 1989

E. M. Stern, "The Production of Glass Vessels in Roman Cilicia", *Kölner Jahrbuch für Vor- und*

Frühgeschichte 22, 121-128.

Stern 1999

E. M. Stern, "Roman Glasblowing in a Cultural Context", *American Journal of Archaeology* 103, 441-484.

Stern 2001

E. M. Stern, Roman, Byzantine and Early Medieval Glass 10 BCE – 700 CE – Ernesto Wolf Collection, Ostfildern – Ruit.

Tek 2003

A.T. Tek, “Prismatic Glass Bottles with Greek Inscriptions from Arycanda in Lycia”, *Annales du 15e Congrès de Association Internationale pour l’Histoire du Verre*, New York – Corning, 82-87.

Vessberg 1952

O. Vessberg, “Roman Glass in Cyprus, *Opuscula Archaeologica* 7, 109-165.

Weinberg – Stern 2009

G. D. Weinberg – E. M. Stern, *The Athenian Agora*, Vol. XXXIV – Vessel Glass, The American School of Classical Studies at Athens, Princeton – New Jersey.

Seleucia | Sayı X | Mayıs 2020

Artemis Tapınağı ve Altın Sardes'in Kraliçeleri
Queenly Gifts to Golden Sardis and the Temple of Artemis
Fikret K. Yegül
9

İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Kilya Figürini
A Group of Kilia Figurines from the Archaeological Museum of İzmir

Barış Gür - Ayşe Füzuran Caman
35

Silifke Müzesi Örnekleri Bağlamında Roma Dünyasında
Cam Çubukların İşlevleri Konusunda Görüş ve Öneriler
*Suggestions and Views About The Functions of Glass Rods in
The Light of Two Examples from The Museum of Silifke*
Emel Erten
57

Niğde, Ulukışla'da Lulua (Lülüve) Kalesi
The Lulua (Lülüve) Castle in Ulukışla, Niğde
Lale Yılmaz - Halil Sözlü
75

Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Kandilleri
Terracotta Oil Lamps from Kurul Fortress
Leyla Yorulmaz
97

Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Urartu Mühürü
A Group of Urartian Seals from the Elazığ Museum

Pınar Pınarcık - Bilcan Gökce
127

Phokaia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Mezarları ile
Ölü Gömme Gelenekleri
*Burial Customs and Tombs in Hellenistic and Roman Period
Tombs of Phocaea*

Sabri Arıcı
155

Mersin Müzesi'nden Hellenistik Dönem'e Ait Bir
Mezar Steli
*A Grave Stele at the Hellenistic Period from Mersin
Museum*

Ulus Tepebaş - Handegül Canlı
185

Olba'dan Roma Erken İmparatorluk Dönemi Üfleme
Cam Buluntuları

Early Imperial Blown-Glass Finds from Olba
Emel Erten - Emine Akkuş Koçak
201

Pontos Bölgesi Basamaklı Tünellerinin Köken ve
İşlevleri Üzerine Bazı Öneriler
*Some Suggestions on Origins and Functions of the Stepped
Tunnels in Pontos Region*

S. Yücel Şenyurt - Ahmet Emirhan Bulut
227

Bingöl Şerevdirin Yaylası'nın Kaya Üstü Resimleri ve
Kaya Altı Yerleşiminin Değerlendirilmesi
*The Evaluation of On-Rock Pictures and Under-Rock
Settings of Bingöl Şerevdirin Plateau*

Sırrı Tiryaki
251

Anemurium Nekropol Kilisesi Heraclius Definesi
A Heraclius Hoard in Anemurium Necropolis Church
Kasım Oyarçin - Mehmet Tekocak
269

Kurul Kalesi Kazılarında Ele Geçen Kalıp Yapımı
Kabartmalı Kâseler
The Moldmade Relief Bowls found in Kurul Fortress
S. Yücel Şenyurt - Leyla Yorulmaz
297

Miletos'tan (Ionia) Koç Başlı Saplı Bir Patera
*A Terracotta Handled Patera with Ram Head from Miletus
(Ionia)*

Reyhan Şahin
329

Tarsus Müzesi'nden İki Triglif-Metop Frizi
Two Trigraph-Metope Friezes from the Tarsus Museum
Gamze Evgen
355

Olba Manastırı Kazıları Üzerine Değerlendirmeler
*Some Observations on The Excavation in The Monastery
of Olba*

Murat Özyıldırım
375

Kitap Tanıtımı
Book Review

Roman Architecture and Urbanism - From the Origins
to Late Antiquity

Emel Erten
389

Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir
Kemik Objeleri
Halil Özkan
395

ISSN 2148-4120

ISBN 978-605-9636-41-2

9 786059 636414

